

3. Про удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів і фахівців у сфері цивільного захисту» / Постанова Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. № 874 // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 141. – 29 липня.
4. Каталог дисертацій. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
5. Державний стандарт України. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Основні положення. ДСТУ 5058 :2008 [Електронне видання] // Держспоживстандарт України. Режим доступу: . http://otipb.at.ua/load/civilna_bezpeka
6. Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України / Наказ МНС, МОНмолодьспорт, Держпромгірнагляд від 21 жовтня 2010 р. № 969/922/216 [Електронне видання] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1057-10>
7. Сисоєва С.О. Технологізація освіти і професійної діяльності в умовах неперервної професійної освіти // Педагогічні технології у неперервній освіті: Монографія [Текст] / Сисоєва Світлана Олександрівна та ін. – К. : Віпол, 2001. – 457 с.
8. Смолюк І.О. Педагогічні технології: дослідження соціально-особистісного аспекту [Текст] / Смолюк Іван Олександрович. – Луцьк, 1999 – 295 с.
9. Громкова М.Т. Андрагогика. Теория и практика образования взрослых: Учеб. пособие для системы доп. проф. образования / Громкова Майя Тимофеевна. – М. : Юнити-Дана, 2005. – 496 с.
10. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб.[Текст] / Зязюн Іван Андреевич. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.

The article considers the tasks, structure and technology of functional studying as a peculiar form of leading stuff, state authorities specialists and managing subjects of further training aimed at attaining their competence in the field of civil protection.

Key words: *functional training, the technology of training, forms of classes, stages of learning, leading stuff of state authorities specialists and managing subjects.*

УДК 371.162

Поперечна Л. Ю.*

ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Висвітлюється проблема організації професійного розвитку вчителів початкових класів. Представлено етапи професійного розвитку вчителя початкових класів в системі неперервної педагогічної освіти. Проаналізовано зміст та сутність окремо кожного з етапів професійного розвитку вчителя початкових класів.

Ключові слова: *професійний розвиток, етапи професійного розвитку вчителя початкових класів.*

Зміст освіти – це система наукових знань, вмінь, навичок та способів діяльності, світоглядних, моральних, естетичних ідей та відповідної поведінки, якими людина повинна оволодіти шляхом навчання у навчальному закладі або самостійно. Українська освіта має повніше, швидше і точніше реагувати на виклики часу, розвивати людину, здатну жити і ефективно діяти у глобальному середовищі. Актуальною проблемою у цьому контексті є особистість учителя, який має бути провідником ідей людиноцентризму й демократичності, толерантності й помір-

* © Поперечна Л. Ю., 2013

кованості [2, с. 4]. Нагальним та беззаперечним сьогодні є питання професійного розвитку вчителя. Загально відомо, що процес навчання може тривати протягом усього життя людини, він є невід'ємною складовою успішного життя, розумова праця – одна з передумов психічного розвитку людини. Але навчання не повинно бути примусовим, інакше професійний розвиток відбуватися не буде. Аналіз психолого-педагогічних досліджень Н.Кузьміної, В.Кричевського, Б.Тонконової, В.Розумович свідчить, що найбільш успішний професійний розвиток вчителя здійснюється тоді, коли реалізується ряд таких умов: вчителі мають однакове матеріально-технічне забезпечення, гарні соціально-побутові умови, можливості реалізації власних ідей; наявність перспективи службового росту; організація навчально-виховного процесу таким чином, щоб результати праці вчителя початкових класів залежали б, в першу чергу, від самого вчителя, його здібностей та особливостей; в державі повинна бути чітка система атестації, основою якої повинні стати два головних принципи: доброзичливе проходження атестації і відсутність протиріч між мотивами, стимулами безперервної освіти і умовами її здійснення; матеріальна і соціальна сторони відповідали б кількості і якості енергії і часу, затрачених вчителями з врахуванням нервової напруги та відповідальності.

Загально відомо, що професійний розвиток – необхідна умова зростання професіоналізму педагогів. Саме тому існує потреба теоретичного обґрунтування етапів професійного розвитку вчителя початкових класів, що і зумовлює актуальність теми дослідження.

Різноманітні аспекти професійного розвитку особистості виступали предметом наукових досліджень як вітчизняних (Б.Федоришин, В.Моляко, Є.Мілерян, Г.Балл, П.Перепелиця, К.Платонов), так і зарубіжних вчених (Д.Супер, С.Балей, Д.Міллер, Й.Лінгарт, Л.Бандура). З кожним роком посилюється увага дослідників до проблем професійної підготовки й становлення майбутнього педагога, формування особистості вчителя, вивчення шляхів та етапів професійного розвитку (С.Архангельський, Т.Дмитренко, О.Дубасенюк, Н.Кузьміна, О.Мороз, Н.Ничкало, О.Савченко, В.Сластьонін). Аналіз науково-педагогічної думки дає підстави для висновку, що заслугоує на особливу увагу та є недостатньо вирішеним питання етапів професійного розвитку вчителя початкових класів.

Метою статті є дослідження та теоретичне обґрунтування етапів професійного розвитку вчителя початкових класів.

Професійний розвиток – це безперервний процес набуття вчителем нових знань, умінь та навичок, які він використовує чи буде використовувати у своїй професійній діяльності. Генезис поняття професійний розвиток поєднує етапи професійного розвитку. Зокрема, розрізняють такі етапи професійного розвитку вчителя початкових класів: оптація (тобто професійне самовизначення, усвідомлений вибір професії), професійна підготовка, професійна адаптація, первинна і вторинна професіоналізація (формування професійного менталітета, інтеграція професійно значущих умінь та якостей особистості в стійкі констеляції та ін.) і, нарешті, професійна майстерність (самоздійснення особистості у творчій професійній діяльності) [3, с. 68].

Визначимо та теоретично обґрунтуємо кожен з етапів професійного розвитку вчителя початкових класів. Професійна орієнтація та адаптація – складові елементи системи професійного розвитку вчителя початкових класів, які є регулятором зв'язку між системою освіти та професійною діяльністю.

Професійна адаптація – це повне і успішне оволодіння новою професією, тобто звикання, пристосування до змісту й характеру праці, її умов та організації [1, с. 93].

Результатом професійної адаптації вчителя початкових класів є адаптованість, що виявляється у включенні людини в соціальне середовище в процесі її діяльності, інтеграції зі спільнотою і самовизначення в ній. Адапована особистість готова до професійної діяльності, не відчуває психологічного дискомфорту, має позитивне ставлення до навколишнього світу та самої себе. Від успішної діяльності в період адаптації залежить зміцнення професійної мотивації, подальший професійний розвиток педагога. Некомпетентність вчителя, відсутність

досвіду, небажання прийняти допомогу зі сторони керівництва можуть призвести до дезадаптації, що проявляється в незацікавленості у професії, психологічному дискомфорті, нервозності, конфліктності, що може призвести до зміни робочого місця і професійної діяльності.

Виділяють такі види професійної адаптації:

- професійно-педагогічна (перекваліфікація, профмобільність);
- психофізична (санітарно-гігієнічні умови, режим роботи, комфорт, зручність робочого місця, зміст і характер праці);
- соціально-психологічна (входження в структуру педагогічної діяльності).

Успішність адаптації залежить від низки умов, головними з яких є якісний рівень роботи з профорієнтації педагогів; об'єктивність ділової оцінки вчителів; відпрацьованість організаційних механізмів управління процесом адаптації; особливості організації праці, які реалізують мотиваційні установки вчителя; наявність відпрацьованої системи впровадження нововведень; гнучкість системи навчання та кваліфікації вчителів; особливості соціально-психологічного клімату, що склалися в колективі; особистісні якості вчителя, пов'язані з його психологічними особливостями, віком, сімейним станом тощо.

Таким чином, ми розглядаємо адаптацію вчителів до професійної діяльності як складний динамічний довготривалий процес систематичного занурення педагога у професію, що передбачає формування професійних знань, умінь, професійно важливих якостей, необхідних для подальшого розвитку. Тому період професійної адаптації є необхідною умовою, етапом професійного становлення і розвитку професіонала, на якому відбувається засвоєння ним професійних цінностей, оволодіння професійною діяльністю, формування готовності до її успішної реалізації.

Становлення професіонала – другий етап професійного розвитку вчителя початкових класів – це процес прогресивної зміни особистості внаслідок соціальних впливів, професійної діяльності та власної активності, спрямованої на самоудосконалення; це формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей особистості та їх інтеграція, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності у відповідності до індивідуально психологічних особливостей людини.

Доктор психологічних наук Е.Зеер визначає становлення особистості як «безперервний процес цілеспрямованих прогресивних змін особистості під впливом соціальних впливів і власної активності» [3, с. 196]. Зовнішніми факторами, що впливають на процес становлення особистості, на думку автора, є умови життя, зовнішні впливи, які визначають становлення особистості через взаємодії людини з іншими за допомогою її діяльності у середовищі. Узагальнюючи власні дослідження в галузі професійного становлення, вчений відзначає, що професійне становлення характеризується тим, що в навчально-професійній діяльності крім знань, умінь і навичок формуються «професійно важливі особистісні якості», такі як ерудиція, практичне і діагностичне мислення, інтуїція, спостережливість, передбачення та рефлексія. Тому навчання, що супроводжує професійне становлення, на думку автора, має будуватися на діяльнісній основі [3, с. 198].

Відповідно, визначимо рівні професійного становлення педагога:

- перший рівень – несформованість потреб у самовихованні (як правило, на цьому рівні професійне становлення здійснюється під впливом зовнішніх умов та об'єктивних вимог);
- другий рівень – постановка цілей та завдань (вчитель ставить перед собою певні завдання із саморозвитку);
- третій рівень - аналіз та формулювання цілей власного професійного розвитку, самостійне планування засобів та прийомів роботи над собою, самоконтроль проміжних та кінцевих результатів, уточнення цілей та корекція дій.

Отже, на етапі становлення вчителя початкових класів професійна активність поступово стабілізується, рівень її прояву індивідуалізується залежно від психологічних особливостей

особистості. У кожного працівника формується індивідуальний рівень професійної активності та індивідуальна траєкторія професійного розвитку.

Третій етап професійного розвитку вчителя початкових класів – професійна майстерність – це синтез особистісно-ділових якостей і властивостей особистості, що визначає високу ефективність педагогічного процесу. Сутність майстерності – в особистості вчителя, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на ґрунті реалізації власної системи цінностей.

Педагогічна майстерність охоплює спеціальні знання, уміння, навички та звички, в яких реалізується досконале володіння основними прийомами того чи іншого виду діяльності. Якби приватні завдання не вирішував педагог, він завжди є організатором, наставником і майстром педагогічного впливу. Виходячи з цього, у майстерності педагога можна виділити чотири відносно самостійні складові: майстерність організатора колективної та індивідуальної діяльності дітей; майстерність переконання; майстерність передачі знань і формування досвіду діяльності і, нарешті, майстерність володіння педагогічною технікою. У реальній педагогічній діяльності ці види майстерності тісно пов'язані, переплітаються і взаємно підсилюють один одного [4, с. 35]. Отже, у структурі педагогічної майстерності загалом відображається особистість та діяльність педагога.

В.Ягупов основними критеріями майстерності педагога вважає такі ознаки його діяльності: доцільність (за спрямованістю), ефективність (за результатами), гуманність, демократичність і діалогічність (за характером спілкування), оптимальність (у виборі змісту і засобів), творчість і оригінальність (за змістом діяльності), науковість (за змістом матеріалу, що викладається та характером діяльності) [6, с. 268]. Загальними критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність).

Особливе місце в структурі професійної майстерності вчителя займає педагогічна техніка. Це та сукупність умінь та навичок, які необхідні для ефективного застосування системи методів педагогічного впливу на окремих учнів і колектив: вміння вибрати правильний стиль та тон під час розмови з вихованцями, зосереджувати їх увагу, почуття темпу, навички управління та демонстрації свого ставлення до вчинків учнів та ін. Володіння основами педагогічної техніки – необхідна умова оволодіння технологією спілкування.

До перерахованих вище умінь та навичок педагогічної техніки необхідно віднести також такі: управління своїм тілом, зняття м'язової напруги в процесі виконання педагогічних дій; управління особистим психічним станом; володіння технікою тону розмови; управління ініціативою в процесі спілкування; користування мімікою та жестами з метою вираження позитивних та негативних вимог; вміння викликати прихильність співрозмовника; образна передача інформації; мобілізація творчого самопочуття перед майбутнім спілкуванням та ін.

Дозволимо узагальнити структуру майстерності вчителя, до складу якої входять найбільш загальні вміння: мовні навички, міміка та жести, вміння управляти власним психічним станом та емоційно-творчою напругою, акторські вміння, що дозволяють впливати на почуття вихованців, передавати їм досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Таким чином, педагогічна майстерність – це найвищий рівень педагогічної діяльності та вияв творчої активності особистості педагога, тобто, комплекс якостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності.

Професіоналізм – четвертий етап професійного розвитку вчителя початкових класів – це інтегральна психологічна характеристика людської праці, що відображає рівень та характер оволодіння людиною професією.

А. Маркова визначила такі рівні професіоналізму:

1. Допрофесіоналізм. На цьому рівні людина виконує певні трудові дії, але не є професіоналом. Це вчитель, який ще не опанував трудові навички, не знає норм та правил професії.

2. Професіоналізм. Цей рівень характеризується набуттям професійних якостей. Вчитель засвоює норми та правила професії, виконуючи роль виконавця та працюючи за інструкцією, пізніше, опанувавши спеціальність та кваліфікацію, здійснює професійну діяльність. Засвоївши професійні норми, вчитель підвищує результативність особистої праці, усвідомлює себе як професіонал, самостверджується як фахівець і прагне підвищити свою кваліфікацію.
3. Суперпрофесіоналізм. На цьому рівні вчитель у власній діяльності досягає значних творчих успіхів, стає творцем та справжнім професіоналом.
4. Непрофесіоналізм (псевдопрофесіоналізм). На цьому рівні створюється враження зовні досить активної діяльності, однак вчитель або неефективно виконує роботу, або його робота може не відповідати нормам та вимогам, характеризується відсутністю професіоналізму.
5. Післяпрофесіоналізм. Цього рівня досягають всі люди пенсійного віку та переживають його по-різному. Вчитель стає просто «професіоналом у минулому», або бажаним консультантом, порадиником, наставником, експертом, відкриває нові грані професіоналізму, допомагає іншим людям [5, с. 184].

Стає очевидним, що професійна діяльність неодмінно супроводжується змінами у структурі особистості педагога: відбувається посилення та інтенсивний розвиток якостей, що сприяють успішному здійсненню діяльності, а також придушуються і навіть руйнуються структури, що не беруть участі в цьому процесі. Позитивний вплив професії на особистість учителя виявляється у формуванні професійної самосвідомості, педагогічної спрямованості, педагогічного мислення, у розвитку професійно важливих якостей, оволодінні педагогічним досвідом тощо. Проте вплив професії на особистість може мати деякі негативні прояви, наприклад різке загострення небажаних особистісних якостей, винесення назовні стереотипів поведінки, мислення, спілкування. Усе це спричиняє ускладнення у взаємодії з іншими людьми і робить поведінку таких людей неадекватною ситуаціям. Ідеться про професійні деформації особистості. Професійні деформації (лат. *deforma* - перекручую, спотворюю) – деструктивні зміни особистості в процесі професійної діяльності. Професійні деформації мають такі ознаки: авторитарність, емоційна індиферентність, експансіонізм, поведінковий трансфер, самовпевненість, прямолінійність, низький рівень критичного мислення; відсутність комунікативної гнучкості; орієнтація на соціальне схвалення та ін.

Таким чином, професійний розвиток - це не лише зростання та вдосконалення, а й руйнування та професійні деструкції, які характеризуються змінами психологічної структури особистості в процесі педагогічної діяльності. Професійні деформації – зворотній шлях та етап професійного розвитку вчителя початкових класів.

Отже, основними етапами професійного розвитку вчителя початкових класів є професійна орієнтація та адаптація, становлення професіонала, професійна майстерність та професіоналізм. Поетапний професійний розвиток веде до принципово нового способу життєдіяльності вчителя – творчої самореалізації в професії, яка дає змогу виявити свої індивідуальні та професійні можливості. Найкоротша формула професійної діяльності та розвитку педагога – постійна праця, творчість, гармонія знань, почуттів і поведінки.

Список використаних джерел

1. Балл Г. А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности / Г.А.Балл // Вопросы психологии. – 1989. – №1. – С. 92-99.
2. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В.Г.Кременя. – К., 2009. – 219 с.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебн. пособие / Э.Ф.Зеер. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательский центр “Академия”, 2007. – 240 с.

4. Коромов В. М. Загальна методика навчально-виховного процесу: Навч. посіб. / В.М.Коромов – М., 1983, 285 с.
5. Маркова А. К. Психологія професіоналізму. / А.К.Маркова – М. : Знання. – 1996. – 308 с.
6. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / В.В.Ягупов – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

The research is devoted to the problem of organization of the professional development of the primary school teachers. We present the stages of the professional development of the primary school teacher in the system of continuous pedagogical education. The contents and the essence of each stages of professional development of the primary class teachers are analyzed.

Key words: professional development, stages of professional development of the primary school of teachers.

УДК 371.14

Проценко О. Б.*

РОЗВИТОК НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ КІПР: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

У статті досліджено проблему становлення освіти педагогічних кадрів Республіки Кіпр в історичному аспекті; визначено напрями та соціально-економічні умови розвитку неперервної педагогічної освіти країни; проаналізовано особливості професійної педагогічної підготовки та післядипломного навчання фахівців початкової, середньої та вищої освіти.

Ключові слова: неперервна педагогічна освіта, професійна педагогічна підготовка, післядипломна освіта.

Сучасний етап реформування системи освіти в Україні характеризується орієнтацією на інтеграцію в загальноєвропейський геополітичний та освітній простір й рівноправні партнерські стосунки з європейськими державами. Процес інтеграції зумовлює нові підходи до професійної підготовки спеціалістів нової генерації, що відповідають європейському стандарту. В першу чергу мова йде про педагогічні кадри, які готують сучасне молоде покоління до майбутньої професійної діяльності в умовах ринкової економіки. Головною метою при цьому є створення життєздатної системи неперервного навчання для забезпечення можливостей постійного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального потенціалу як найвищої цінності нації. Тому, особливої актуальності набуває дослідження неперервної педагогічної освіти зарубіжних країн, зокрема Республіки Кіпр.

Дослідженню проблеми розвитку освіти Республіки Кіпр присвячені наукові роботи таких учених, як Х. Арістодіму, С. Бузакіс, М. Кефала, А.С. Папаставру, П.К. Персіаніс, Х.А. Софіанос, Х. Теофілідіс тощо. Вітчизняні науковці звернули увагу на такі аспекти, як виявлення особливостей підготовки вчителів-філологів у Республіці Кіпр (І.В. Соколова); історичний розвиток та сучасний стан системи педагогічної освіти Республіки Кіпр (Н.В. Воевутко). Однак, неперервна педагогічна освіта Республіки Кіпр ще не була предметом спеціального наукового дослідження, а тому основні тенденції її розвитку не знайшли осмислення й відображення у вітчизняній системі освіти.

Мета статті полягає у визначенні напрямів розвитку неперервної педагогічної освіти Республіки Кіпр.

Освіта як один з провідних суспільних інститутів завжди зумовлена динамікою суспільних процесів, недоліками того чи іншого суспільства, тією метою, яку воно ставило перед своїми громадянами. Так, система освіти Республіки Кіпр складалася в колоніальний період під контролем британської адміністрації, що, безперечно, вплинуло на її розвиток. Упродовж

* © Проценко О. Б., 2013